

Sygn. akt IV CSK 473/08

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 2 kwietnia 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Mirosław Bączyk (przewodniczący)

SSN Antoni Górski

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa A. B.
przeciwko "R." Spółce z o.o. w Ł.
o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 2 kwietnia 2009 r.,
skargi kasacyjnej powódki
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 29 maja 2008 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem zaocznym z dnia 31 lipca 2000 r. Sąd Okręgowy zasądził od M. B. na rzecz Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością R. w Ł. kwotę 152.469,29 zł z odsetkami i kosztami procesu z tytułu zapłaty za zakupione owoce cytrusowe.

W dniu 29 kwietnia 2005 r. wyrokowi temu nadana została klauzula wykonalności przeciwko A. B. - małżonce dłużnika, z ograniczeniem jej odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością ustawową małżonków.

Postępowanie egzekucyjne przeciwko obojgu małżonkom B. wszczęte zostało przez Spółkę R. w 2004 r.

W toku postępowania egzekucyjnego małżonka dłużnika A. B. wniosła powództwo przeciwegzekucyjne. Domagała się pozbawienia wykonalności wydanego przeciwko niej tytułu wykonawczego, powołując się na podstawę z art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. – twierdziła, że jej mąż poczynił uzgodnienia z wierzycielką – Spółką R. - zgodnie z którymi towar, za który zapłata zasądzona została w tytule wykonawczym, miał być dostarczony nieodpłatnie w ramach załatwienia reklamacji jakościowej wcześniejszych dostaw. Z treści tego porozumienia wynikało, zdaniem powódki, że zasądzona należność nie należy się pozwanej Spółce.

Sąd Okręgowy w R. oddalił powództwo wyrokiem z dnia 21 grudnia 2007 r. Za podstawę rozstrzygnięcia przyjął art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. w brzmieniu nadanym mu od dnia 5 lutego 2005 r. w wyniku nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1804), ponieważ powództwo zostało wytoczone po tej dacie. Wyjaśnił, że powołany przepis umożliwia zwalczenie tytułu wykonawczego poprzez wykazanie, że egzekwowane świadczenie wierzycielowi się nie należy. Wyniki przeprowadzonego postępowania dowodowego skłoniły go jednak do wniosku, że powódka nie wykazała faktu zawarcia pomiędzy dłużnikiem M. B. a pozwaną Spółką umowy, z której wynikałby brak uprawnienia Spółki R. do otrzymania zapłaty ujętej w tytule wykonawczym.

Sąd Apelacyjny w dniu 29 maja 2008 r. oddalił apelację powódki od powyższego wyroku. Sąd odwoławczy nie dopatrył się zarzucanej nieważności postępowania, spowodowanej nieuzasadnionym rozpoznaniem sprawy według

przepisów regulujących zasady procedowania w sprawach gospodarczych. Odnosząc się do oceny merytorycznych podstaw orzeczenia Sądu Okręgowego przychylił się do poglądu, że niniejsze powództwo przeciwegzekucyjne powinno być rozpatrywane według reguł przewidzianych w znowelizowanym art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c., ponieważ nie stanowi ono kontynuacji postępowania egzekucyjnego wszczętego przez pozwaną Spółkę w 2004 r. lecz jest samodzielne. O zastosowaniu nowego przepisu decyduje data zgłoszenia powództwa - maj 2007 r. Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że powołany przepis w nowym brzmieniu umożliwia małżonkowi dłużnika zwalczanie tytułu wykonawczego poprzez wykazywanie, że egzekwowane świadczenie wierzycielowi się nie należy, jednak tylko w oparciu o zarzuty z własnego prawa oraz o zarzuty, których jego małżonek wcześniej nie mógł podnieść. Tymczasem wszystkie okoliczności, którymi powódka uzasadniła swoje żądanie, mieściły się w zakresie zarzutów dostępnych dla M. B. w procesie wytoczonym mu przez Spółkę R. o zapłatę za towar.

W konsekwencji Sąd Apelacyjny uznał, że trafne zastrzeżenia powódki dotyczące sposobu przeprowadzenia postępowania dowodowego, nie mają znaczenia, ponieważ postępowanie to miało służyć wykazaniu okoliczności, na których, według art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c., powódka nie mogła oprzeć swojego powództwa.

Powódka zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego skargą kasacyjną opartą na podstawie z art. 398³ § 1 ust 2 k.p.c., zarzucając naruszenie art. 7 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, oraz art. 5 ust. 6 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691), które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, poprzez zastosowanie art. 840 § 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym po 5 lutego 2005 r. do postępowania egzekucyjnego wszczętego i prowadzonego według przepisów obowiązujących przed wejściem w życie ustawy nowelizującej, którego przedmiotem jest roszczenie powstałe przed wejściem w życie zmian wynikających z ustawy z 17 czerwca 2004 r.

We wnioskach powódka domagała się uchylenia zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu .

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istotą problemu prawnego występującego w rozpatrywanej sprawie jest charakter i zakres powiązań pomiędzy postępowaniem egzekucyjnym, a wytoczonym w jego trakcie powództwem przeciwegzekucyjnym, nakierowanym na zwalczenie tytułu wykonawczego stanowiącego podstawę egzekucji.

Sądy obydwu instancji stanęły na stanowisku, że postępowanie przeciwegzekucyjne ma charakter samodzielny w stosunku do prowadzonej egzekucji, wobec czego nie zachodzi potrzeba wiązania kształtu prawnego, w którym prowadzone jest postępowanie egzekucyjne, z podstawami powództwa opozycyjnego. Myśl taka wyrażana jest także w orzecznictwie Sądu Najwyższego – wskazać należy tu przede wszystkim wyrok z dnia 3 lipca 2008 r. (IV CSK 170/08, nie publ.), w którym rozważane było zagadnienie dopuszczalności oparcia przez dłużnika powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności na podstawie z art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. w nowym brzmieniu (obowiązującym od dnia 5 lutego 2005 r.) w sytuacji, w której zarówno zdarzenie stanowiące uzasadnienie tego powództwa (spełnienie świadczenia), jak i wszczęcie postępowania egzekucyjnego miały miejsce przed wejściem w życie przepisu kreującego tę podstawę. Sąd Najwyższy opowiedział się za możliwością zastosowania znowelizowanego przepisu, zwracając uwagę na ochronny cel nowej regulacji, nastawiony na umożliwienie dłużnikowi obrony jego praw podmiotowych. Wyjaśnił jednocześnie, że nie ma powodu, aby dopatrywać się powiązań pomiędzy datą rozpoczęcia postępowania egzekucyjnego a tokiem postępowania przeciwegzekucyjnego, skoro to ostatnie postępowanie może zostać wytoczone zanim w ogóle dojdzie do wszczęcia egzekucji. Konieczne jest jedynie wydanie przeciwko dłużnikowi tytułu wykonawczego.

Przytoczona argumentacja jest jednak niedostosowana do specyfiki postępowania opozycyjnego toczącego się z powództwa małżonka dłużnika, który nie brał udziału w postępowaniu rozpoznawczym i stał się podmiotem

zobowiązany do zaspokojenia długu, wynikającego z tytułu egzekucyjnego wydanego w tym postępowaniu, dopiero w wyniku nadania temu tytułowi klauzuli wykonalności także przeciwko niemu. Jego sytuacja prawna wyznaczana jest przede wszystkim przepisami kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, które określają zasady odpowiedzialności majątkiem wspólnym za długi jednego z małżonków. Przepisy procesowe, regulujące przebieg postępowania o nadanie klauzuli wykonalności oraz prowadzenie egzekucji z majątku wspólnego, pełnią rolę wykonawczą – zapewniają realizację przyjętego w przepisach materialnoprawnych reżimu odpowiedzialności tym majątkiem.

Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw dokonała kompleksowej nowelizacji stosunków majątkowych małżonków, w tym reguł rządzących możliwością zaspokojenia się przez wierzyciela jednego z małżonków z majątku wspólnego. W stanie prawnym poprzedzającym wejście w życie ustawy nowelizującej, art. 41 § 1 k.r.o. ustanawiał zasadę, że zaspokojenia z majątku wspólnego może żądać także wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków. Wierzyciel taki, po uzyskaniu tytułu wykonawczego przeciwko dłużnikowi, chcąc zaspokoić się z majątku wspólnego, musiał przedstawić tytuł wykonawczy skuteczny przeciwko obojgu małżonkom. Występował zatem o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika w trybie art. 787 k.p.c. Przewidzianą w art. 41 § 3 k.r.o. ochronę majątku wspólnego zapewniało przyznanie małżonkowi dłużnika prawa domagania się już w postępowaniu klauzulowym ograniczenia lub wyłączenia możliwości zaspokojenia się z tego majątku przez wierzyciela, którego dłużnikiem był tylko jeden z małżonków, jeżeli ze względu na charakter wierzytelności albo stopień przyczynienia się małżonka będącego dłużnikiem do powstania majątku wspólnego, zaspokojenie z majątku wspólnego byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 787 § 2 k.p.c.). W tym postępowaniu małżonek mógł także powoływać się na umowne wyłączenie wspólności ustawowej.

W wyniku nowelizacji ograniczono wypadki, w których wierzyciel jednego z małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej może uzyskać zaspokojenie z majątku wspólnego. Według nowego art. 41 § 1 k.r.o. jest to dopuszczalne tylko wówczas, gdy małżonek zaciągnął zobowiązanie za zgodą

drugiego małżonka. W braku takiej zgody, albo jeżeli zobowiązanie nie wynika z czynności prawnej, wierzyciel może żądać zaspokojenia z majątku osobistego dłużnika, z wynagrodzenia za pracę lub z dochodów uzyskanych przez dłużnika z innej działalności zarobkowej, jak również z korzyści, o których mowa w art. 33 pkt 9 k.r.o. Jeśli wierzytelność powstała w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa, zaspokojenie wierzyciela może nastąpić także z przedmiotów majątkowych wchodzących w skład przedsiębiorstwa. W uzasadnieniu projektu ustawy wyjaśniono, że możliwość zaspokojenia się z majątku wspólnego pozostawiono w ten sposób zapobiegliwości wierzycieli, w których interesie leży uzyskanie zgody małżonka kontrahenta na dokonanie czynności. Procesową realizację przedstawionych rozwiązań materialnoprawnych zapewniają nowe przepisy art. 776¹, 787 i 787¹ k.p.c. Wprowadzona regulacja nie przewiduje możliwości ograniczenia odpowiedzialności majątkiem wspólnym, a obronę opartą na zarzutach wywodzonych z umownego wyłączenia przez małżonków wspólności ustawowej przenosi na poziom powództwa przeciwegzekucyjnego (art. 840¹ k.p.c. w zw. z art. 840 k.c.).

Włączenie nowelizacji dokonanej ustawą z 17 czerwca 2004 r. do obowiązującego porządku prawnego nastąpiło przy przyjęciu ogólnej zasady stosowania ustawy nowej również do stosunków powstałych przed jej wejściem w życie. Zakres stosowania tej zasady został jednak ograniczony m.in. w odniesieniu do materialnoprawnych zagadnień oceny skutków czynności zobowiązujących lub rozporządzających małżonków oraz ich odpowiedzialności za zobowiązania sprzed wejścia w życie ustawy (art. 5 ust. 5 pkt 1), jak również wyłączenia lub ograniczenia odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązanie jednego małżonka powstałe przed wejściem w życie ustawy (art. 5 ust. 5 pkt 2). Problematyki proceduralnej - egzekucyjnej dotyczy powołany przez skarżącą art. 5 ust. 6 ustawy, nakazujący - w wypadku, gdy roszczenie powstało przed wejściem w życie ustawy - prowadzić egzekucję według przepisów dotychczasowych.

Odpowiedź na pytanie, czy przepis ten pojęciem postępowania egzekucyjnego obejmuje także postępowanie przeciwegzekucyjne, nie jest jednoznaczna. Jako cechę charakterystyczną postępowania egzekucyjnego

wskazuje się stosowanie przymusu i dlatego w części trzeciej kodeksu postępowania cywilnego (poprzednio w części drugiej tego kodeksu) odróżnia się unormowania odnoszące się do postępowania egzekucyjnego *sensu stricte* oraz przepisy kształtujące postępowania powiązane, które nie zawierają cech przymusu. Do tych ostatnich zaliczane jest postępowanie klauzulowe (por. uchwałę z dnia 25 października 2006 r., III CZP 74/06, OSNC 2007, nr 6, poz. 90) i postępowania przeciwegzekucyjne (por. cytowany wcześniej wyrok z dnia 3 lipca 2008 r.). Powództwa przeciwegzekucyjne są powództwami o ukształtowanie prawa, toczącymi się według przepisów o postępowaniu procesowym. Przy tym wytoczenie powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności (art. 840 k.p.c.) może nastąpić nawet przed wszczęciem egzekucji. Nie zmienia to jednak istoty tego środka prawnego, którego zadaniem jest umożliwienie dłużnikowi (także małżonkowi dłużnika, przeciwko któremu nadana została klauzula wykonalności) obrony merytorycznej przed przymusowym wykonaniem tytułu wykonawczego. Zakres dopuszczalnej obrony uregulowany został w art. 840 k.p.c., który w tej mierze stanowi nie tylko normę procesową, ale także normę prawa materialnego (por. np. wyroki Sadu najwyższego z dnia 16 maja 2002 r., IV CKN 1071/00, OSNC 2003/9/120 i z dnia 13 lutego 2004 r., IV CK 22/03, nie publ. oraz powoływany już wyrok z 3 lipca 2008 r.). Określone przezeń reguły obrony dostosowane są do zakresu odpowiedzialności małżonka dłużnika i jego pozycji w postępowaniu egzekucyjnym. Świadczy o tym wprowadzenie w omawianej nowelizacji art. 840¹ k.p.c., spójnego z nowym kształtem art. 787 i treścią art. 787² oraz art. 776¹ § 3 k.p.c.

Ścisłe funkcjonalne powiązanie i dostosowanie do nowej konstrukcji zasad odpowiedzialności małżonków postępowania klauzulowego spowodowało przyjęcie w orzecznictwie, że art. 5 ust. 6 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. pojęciem „egzekucji” obejmuje także postępowanie klauzulowe (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2007 r., III CZP 44/07, Biul. SN z 2007, nr 11, poz. 13 oraz uchwała z dnia 17 września 2008 r., III CZP 77/08, nie publ.). Te same argumenty przemawiają za włączeniem w zakres regulacji z art. 5 ust. 6 ustawy z 17 czerwca 2004 r. także postępowania o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności. Taka wykładnia pozostawia spójny obraz postępowania

odnoszącego się do przymusowego wykonania zobowiązań zaciągniętych przez jednego z małżonków przed zmianą zasad odpowiedzialności majątkiem wspólnym. Postępowanie to w całości podlega dotychczasowym przepisom (także tym, które określają możliwość obrony drugiego małżonka przed egzekucją kierowaną do majątku wspólnego).

W rozpatrywanej sprawie fakt, że zobowiązanie, które ujęte zostało w tytule wykonawczym powstało przed wejściem w życie ustawy z 17 czerwca 2004 r. nie budził wątpliwości. Dlatego też zasadny okazał się zarzut skarżącej, że Sąd II instancji wydał zaskarżony wyrok z naruszeniem art. 5 ust. 6 tej ustawy, gdyż nie zastosował wskazanych w tym przepisie reguł określających podstawy i tok postępowania o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności.

Wadliwe było również zastosowanie w sprawie art. 7 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r., dokonującej m.in. nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego. Wprowadzone przez powyższą ustawę zmiany w treści art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. nie mogły dotyczyć niniejszej sprawy. Nie miały do niej zastosowania także „dotychczasowe przepisy” normujące tok postępowania egzekucyjnego, do których odwołuje się art. 7, lecz regulacja w kształcie jeszcze wcześniejszym, wyznaczonym przez art. 5 ust. 6 ustawy z 17 czerwca 2004 r.

Koncepcja przyjęta przez Sąd Apelacyjny prowadziła do nieuzasadnionego ograniczenia powódki w możliwości kwestionowania rozstrzygnięcia zapadłego w postępowaniu, w którym nie uczestniczyła. Postępowanie to rozstrzygało o roszczeniach, o których istnieniu powódka (z uwagi na ówczesnie obowiązujące reguły odpowiedzialności małżonków za dług jednego z nich) mogła nie wiedzieć, dlatego art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. w „starym” brzmieniu zakreślał szerszy krąg zarzutów, przysługujących małżonkowi dłużnika, przeciwko któremu nadana została klauzula wykonalności. Ograniczenie zakresu obrony jest konsekwencją nowej koncepcji odpowiedzialności majątkiem wspólnym, praktycznie wykluczającej sytuację kierowania do tego majątku roszczeń, z istnienia których małżonek dłużnika nie zdawałby sobie sprawy.

Z przytoczonych względów skarga kasacyjna powódki okazała się uzasadniona, a jej żądanie wymaga rozpoznania w oparciu o treść art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. obowiązującą do 5 lutego 2005 r.

Konieczne było więc uchylene zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego uzasadnia art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 i art. 108 § 2 k.p.c.